

جامعه عصر ظهور از دیدگاه مقام معظم رهبری

معصومه روستایی^۱

چکیده

به یقین، انتظاری که از حکومت امام مهدی (علیه السلام) می رود هیچ حاکمیت و دوره‌ای وجود نداشته است. عصر و حاکمیتی که جزء آرمان بشری است و انسان‌ها همواره چشم انتظار آن مدینه‌ی فاضله‌اند. ظهور حضرت مهدی (علیه السلام)، به عنوان خلیفه خدا و در منصب رهبری جامعه بشری، را می توان در کمال زندگی اجتماعی بشر بر روی زمین جست‌وجو کرد. با ظهور حضرت مهدی (علیه السلام)، ظلم و ستم از بین رفته و جای خود را به عدل و عدالت داده و عدالت اجتماعی فراگیر شده است. به طور کلی می توان بیان کرد، با ظهور حضرت مهدی (عجل الله تعالی فرجه) در واقع ثمره تلاش، کوشش انبیاء و اولیاء به بارنشسته است. از دیدگاه مقام معظم رهبری، در جامعه عصر ظهور پایه و اساس قلع و قمع کردن ریشه‌های ظلم و طغیان است. یعنی در جامعه‌ای زمان ولی عصر، ظلم و جور وجود ندارد، رفاه اجتماعی و امنیت در تمام جوامع انسانی گسترش پیدا کرده و در آن دوران علم و دانش به سرعت گسترش یافته و میان مردم همدلی و برادری ایجاد شده و استثمار و اختلاف طبقاتی و تبعیض و نابرابری و زورگویی و گردن کلفتی و قلدری از عالم ریشه کن شده است. ایشان با بیان ویژگیهای دوران عصر ظهور حضرت صاحب الزمان (عجل الله تعالی فرجه) تأکید دارند که دوران عصر ظهور، دوران حاکمیت توحید، عدل، حق، اخلاص، و عبودیت خدا است. هدف از این تحقیق، شناخت جامعه عصر ظهور در زمینه جامعه عصر ظهور است. روش جمع آوری داده ها به صورت توصیفی -تحلیلی است.

واژگان کلیدی: رهبری، ظهور، عصر، مقام معظم.

^۱. طلبه سطح دو حوزه علمیه فاطمیه (سلام الله علیها) پاکدشت

عصر ظهور، مفهومی است آرمانی که آرزوی مشتاقان و منتظران واقعی حضرت مهدی (علیه السلام) در گرو تحقق آن است. عصر ظهور یکی از موضوعات اساسی در اندیشه اسلامی و به‌ویژه در مکتب شیعه است. اعتقاد به عصر ظهور در زندگی و حیات انسان‌ها وجود داشته و انتظار آینده بهتر و ظهور دولت حق و عدل، در طول تاریخ، مرقی‌ترین آرمان اجتماعی بوده است. شاخصه و ویژگی عمده اعتقاد به جامعه عصر ظهور، انتظار و آمادگی مداوم و آگاهانه برای ظهور امامی است که از دیدگان همه غایب است و در صدد نابودی ظلم، ستم، فساد، تباهی، بی‌دینی و انحراف از جهان است. در عصر اخیر به خاطر فقدان آگاهی و معرفت درباره‌ی جامعه عصر ظهور و زمینه‌های پیدایش آن مشکلات انحرافی، برداشته‌ها و تفسیرهای نادرستی در ذهن مردم به وجود آمده که باعث شده شأن این مسئله پائین آورده شود و این خود یکی از موانع بزرگ بر سر راه ظهور آن حضرت است. ازدیدگاه مقام معظم رهبری، در جامعه عصر ظهور، آسیب‌های اجتماعی نیز در داخل جامعه بشری به صفر می‌رسد زیرا علت اساسی آسیب‌های اجتماعی ظلم اجتماعی با احساس ظلم است که در این حکومت منتفی است. پس نکته اصلی اینجاست، اعتقاد به وجود خلیفه الله و حجت‌الله در هر زمان و خالی نماندن زمین از وجود حجت خدا، عقیده‌ای است که بر حسب تفاسیر معتبر از آیات متعدده قرآن کریم و روایات کثیره ثابت و مسلم است و ایمان به این مسأله امری ضروری و انکار ناپذیر است. با توجه به اینکه اکثر مردم باواژه عصر ظهور آشنا هستند، ولی از جزئیات آن بی‌اطلاع اند و از طرفی، با نفوذ آرام آرام دنیای غرب کم‌کم فرهنگ خود را به دنیای شرق و دنیای اسلامی داده و یک حجابی روی اندیشه‌ی ما انداختند و این حجاب، مانع اصلی توجه به عصر ظهور است. تحقیق و پرداختن به این بحث با اهمیت است. درباره عصر ظهور مقالات و کتاب‌های زیادی نوشته شده است، از جمله "کاوشی در مدیریت عصر ظهور از منظر آیات و روایات" نوشته آقای محمد اسلامی نژاد که ایشان به تبیین عصر ظهور از زوایای مختلفی پرداخته است؛ ولی مقاله حاضر، علاوه بر آن به تبیین و بررسی عصر ظهور بنابر دیدگاه مقام معظم رهبری (مدظله العالی) می‌پردازد. این تحقیق به شیوه توصیفی نوشته شده و در پی پاسخ به این پرسش است جامعه عصر ظهور از دیدگاه مقام معظم رهبری چگونه است و اهداف آن عصر ظهور و اهمیت آن در اندیشه اسلامی، مفهوم جامعه عصر ظهور، ابعاد اصلی جامعه عصر ظهور، است که مورد بررسی قرار می‌گیرد.

۱- مفهوم شناسی

قبل از پرداختن به اصل بحث، بیان مفاهیم کلیدی پژوهش و تعریف آنها ضروری است؛ بنابراین به این مفاهیم پرداخته می شود.

۱-۱ عصر؛ به معنای زمان، دوران یا زمان خاصی از روز است و جمع کلماتی مانند، عُصْر و أَعْصَر و أَعْصَار، دهر؛ روزگار می باشد. صدوسومین سوره قرآن کریم، مکی، دارای سه آیه؛ والعصر.عصر. [عَ] [عِ] روز. (منتهی الارب). یوم. (اقرب الموارد) ۱-غروب. ۲- روزگار، زمان، دوره. ۳- هر یک از تقسیمات یک دوره از تاریخ تمدن. ۴- سوره صدوسوم از قرآن کریم دارای سه آیه. مترادف، دوره، روزگار، زمانه، زمان، عهد، وقت می باشد.^۲

۱-۲ ظهور؛ [ظُ] [عِ] جِ ظَهْر. در زبان عربی به معنای مجیء، حلول، ورود، القدوم و مترادف بروز، پدید، پیدایی، پیدایش، تجلی، جلوه، طلوع، وقوع، هویدایی، کلمه "ظهور" در زبان فارسی به معنای نمایان شدن، آشکار شدن یا به وقوع پیوستن است. واژه ظُهور به معنای آشکار و پیدا و ظاهر شدن است؛ و در اصطلاح مذهب شیعه دوازده امامی برای ظهور «مهدی موعود» شیعیان به کار می رود. ظُهور مقابل خفا، در لغت به معنای آشکار بودن است.^۵ ظهور در لغت به معنای آشکار شدن چیز پنهان است و در اصطلاح مهدویت به دو معنا بیان شده است: معنای اول، آشکار شدن امام (علیه السلام) در برابر دیدگان مردم و معرفی و شناساندن خود به مردم بعد از یک دوره طولانی زندگی مخفیانه و در معنای دوم به این صورت است

۱. عمید، فرهنگ لغت، ص ۱۴۵

۲. دهخدا، لغت نامه، ص ۱۱۴۲

۳. معین، محمد، فرهنگ لغت، ص ۴۱۷

۴. رضوانی، موعودشناسی، ص ۱۲

۵. ابن منظور - أبو الفضل جمال الدین محمد بن مکرم الأنصاری، لسان العرب، ص ۲۴

که امام (علیه السلام) در هنگام ظهور، پرده از عنوان و نام حقیقی خویش برمی‌دارد و به روشنی و صراحت خود را به مردم معرفی می‌کند که تا آن زمان در بین مردم بوده اما به صورت ناشناس.^۱

۱-۳ عصر ظهور؛ عصر ظهور تعبیر شفاف و روشنش مربوط به روزهایی است که حضرت مهدی (علیه السلام) در کوفه مستقر می‌شوند و لشکرها را از آنجا به سراسر عالم می‌فرستند. این عصر از این زمان آغاز می‌شود و سیصد و نه سال ادامه پیدا می‌کند. مطابق روایات صحیح، مدت حکومت آقا بقیه الله (علیه السلام) سیصد و نه سال است، به تعداد سالهایی که اصحاب کهف در غار بوده‌اند. عصر ظهور در لغت به معنی آشکار شدن و نمایان شدن است و در باور شیعه مترادف با فرج امام زمان (عجل الله تعالی فرجه) است. باور به اینکه امام دوازدهم شیعیان که در غیبت کبری به سر می‌برند و از دیدگان نهان شده‌اند، روزی نمایان خواهند شد و جهان را پر از عدل و داد خواهند کرد. و اینکه برای پایان این فراق طولانی، واژه ظهور به جای حضور انتخاب شده، دال بر اعتقاد راسخ شیعه به حضور امام زمان (علیه السلام) در میان مردم است. شیعه باور دارد که حجت الهی، بر روی زمین و در میان مردم است و آنها را می‌بیند و می‌شناسد اما مردم از شناخت ایشان عاجزند.^۳

۱-۴ رهبر؛ کلمه رهبر در زبان عربی به معنی زعیم، قائد، رئیس، المرشد، مرشد، مدیر، العداء الأول، الفرس المقدم، الهادی ذکر شده است. کلمه «رهبر» در زبان فارسی به معنای کسی است که رهبری، هدایت و راهنمایی گروهی را بر عهده دارد و به معنی پیشوا و پیرو آمده است. رهبری به معنای دلالت، راهنمایی، ارشاد و هدایت گروه یا جامعه است و در کاربردهای رایج به قدرت تأثیرگذاری بر پیروان و توانایی هدایت و ترغیب آنان به کوشش مشتاقانه در جهت رسیدن به اهداف مشترک و بسیج انسان‌ها و بهره‌برداری صحیح از آنان تعریف شده است.^۴

۱. مکارم شیرازی، حکومت جهانی مهدی (عج)، ص ۱۱

۲. پاک‌نیا، برکات علمی و فرهنگی عصر ظهور، ص ۴۰

۳. نظری منفرد، قصه انتظار، ص ۲۱

۴. صادقی، رویکرد عالمانه به مهدویت، ص ۲۱

۵. معین، فرهنگ فارسی، ص ۲۰۱

۶. ولایت فقیه - ص ۵۸ - ۵۹

۱-۵ معظم؛ [مُعْظُظًا] (ع ص) بزرگ داشته شده و بزرگ شمرده و به بزرگی صفت نموده شده. کلمه معظم به معنای بزرگ شمرده شده و مترادف گران قدر، معز، بزرگوار و مترادف می باشد. کلمه "معظم" یک صفت است که به معنای بزرگ، باعظمت و محترم به کار می‌رود. این کلمه در نگارش فارسی و در متون رسمی و مذهبی به‌خصوص برای اشاره به شخصیت‌های مهم مانند رهبران یا مقام‌های دینی و سیاسی استفاده می‌شود. معظم^۱ له: بزرگ داشته و مورد تعظیم^۱. همچنین معظم به معنای کبیر، عظیم، و محترم است. کلمه معظم در زبان عربی به معنای "عظم" می باشد و به معنای عظمت و بزرگی و شکوه است.^۲

۲- ویژگی های عصر ظهور از دیدگاه اسلام

در دین مقدس اسلام، مسأله ظهور، به روشنی مطرح شده است. قرآن، کتاب آسمانی مسلمانان، در آیات متعددی به حاکمیت صالحان بر زمین و غلبه دین حق، اشاره دارد. به طور کلی، می‌توان دریافت که بیش از ۲۵۰ آیه از آیات قرآن، به امام مهدی (علیه السلام) و حاکمیت عدل و دین، اشاره دارد. پیامبر گرامی (صلی الله علیه و آله و سلم) در این باره می‌فرمایند: "مهدی از عترت من از نسل فاطمه (علیها السلام) است." تعبیر جامعه عصر ظهور، که در اسلام، قرآن و روایات وعده تحقق آن داده شده، در عصر حکومت حضرت مهدی (عجل الله تعالی فرجه) تحقق پیدا خواهد کرد. وقتی که حضرت مهدی ظهور کردند، بدعت‌ها را ابطال می‌کنند و احکام خدا را به همان گونه‌ای که صادر شده بود، ظاهر می‌سازند. حدود اسلامی را بدون سهل‌انگاری اجرا می‌کنند و معلوم است که برای مردم چنین برنامه‌ای تازگی دارد. مقام معظم رهبری (مدظله العالی) در این باره فرمودند: تبیین آینده، مهمترین مسئله در جهان امروز اسلام است، هویت، وصف و پیامد آینده برای همه جمعیت‌ها و ملت‌ها اهمیت دارد. دولت جهانی ولی عصر (عجل الله تعالی فرجه)،

^۱. عمید، فرهنگ عمید، ص ۲۱۴

^۲. نیکزاده، کلیات فلسفه تعلیم و تربیت، صص ۷۳ و ۷۴.

^۳. ما جاء فی المهدی، حدیث شماره ۳۷۳۵

سلام‌الله‌علیه) ، محور فضیلت و اخلاق است. هر کس دارای فضیلت اخلاقی بیشتر است، او مقدّم‌تر و جلوتر است. حالا اگر به آیات و روایات مراجعه کنید، خصوصیات بیشتری را هم پیدا می‌کنید... یک چنین جامعه‌ای را شما در نظر بگیرید؛ این همان جامعه‌ای است که مهدی موعود ما و امام زمان ما و محبوب تاریخی دیرین ما که هم‌اکنون در زیر همین آسمان و بر روی همین زمین زندگی می‌کند و در میان انسانهاست، به وجود خواهد آورد و تأمین خواهد کرد.^۱

۷- چالش‌ها و موانع عصر ظهور از دیدگاه رهبر انقلاب (مدظله العالی)

غفلت‌های علمی و عملی در طول تاریخ موجب شده تا عموم مردم که نسبت به اصل مهدویت آگاهی دقیقی ندارند، در مسیر انحرافات مختلف فکری گرفتار شوند. رهبر معظم انقلاب اسلامی (مدظله العالی) در سخنرانی‌های خود، به چالش‌ها و موانع عصر ظهور نیز اشاره کرده‌اند. ما در دوران غیبت چهار چالش جدی داریم؛ فترت (فاصله از امام)، حیرت و سرگردانی، فتنه و یاس. هریک از این چالش‌ها درمان دارد. راه مبارزه با فترت و فاصله از امام دعوت از امام و فراهم کردن زمینه ظهور است، راه رهایی از سرگردانی تمسک به استدلال و عقلانیت است، راه مقابله با فتنه‌های آخرالزمان دفاع از رکن دین است و نهایتاً ایجاد امید و نشاط در جامعه آخرین راه مقابله با چالش‌های دوران غیبت است. برای رفع این چالش‌ها عامه مردم و نخبگان در کنار یکدیگر باید انجام وظیفه کنند. ایشان معتقدند که یکی از بزرگ‌ترین موانع ظهور، فساد و ظلم در جامعه است. در واقع، تا زمانی که ظلم و فساد در دنیا وجود دارد، ظهور امام مهدی (عجل‌الله‌له‌الفرج و سلام‌الله‌علیه) به تأخیر خواهد افتاد. رهبر انقلاب (مدظله العالی) در این باره می‌فرمایند: "ما باید در تلاش باشیم تا ظلم و فساد را از بین ببریم و زمینه‌های ظهور را فراهم کنیم." این جمله نشان‌دهنده مسئولیت اجتماعی ما به عنوان مسلمانان در برابر چالش‌های موجود است. ما باید با تلاش و کوشش به سمت ایجاد جامعه‌ای پاک و عادل حرکت کنیم تا زمینه‌های ظهور فراهم شود. نکته ای که رهبر انقلاب اسلامی (مدظله العالی) در موضوع دوران عصر ظهور به آن اشاره کردند، ضرورت انجام کارهای عالمانه، دقیق و مستند بود. حضرت آیت الله خامنه ای

^۱ . خامنه‌ای، سید علی، انسان ۲۵۰ ساله، صفحه ۳۳۵

^۲ . کرمی، حمید رضا، مهدویت در اندیشه مقام معظم رهبری (مدظله العالی)، ص ۲۳

^۳ . پیام رسان های ایرانی (تارنمای پرسمان دانشگاهیان)

^۴ . پایگاه اطلاع رسانی دفتر مقام معظم رهبری

(مدظله العالی) خاطرنشان کردند: یکی از خطرهای بزرگ در موضوع مهدویت، کارهای عامیانه، جاهلانه، غیرمستند و متکی بر تخیلات و توهمات است که زمینه ساز مدعیان دروغین و دوری مردم از حقیقت واقعی انتظار خواهد شد. بنابراین، باید به شدت از کارها و شایعات عوامانه پرهیز کرد. حضرت آیت الله خامنه ای خاطرنشان کردند: البته کار عالمانه و مستند درباره موضوع مهدویت و انتظار نیز بر عهده اهل فن و متخصصانی است که علم حدیث و رجال را به خوبی می دانند و با مسائل و تفکرات فلسفی آشنایی کامل دارند.^۱

نتیجه گیری

این نوشتار با عنوان جامعه عصر ظهور از دیدگاه مقام معظم رهبری است. از این رو دوران حکومت جهانی حضرت مهدی (علیه السلام)، بیگمان، والاترین، شکوهمندترین و شکوفاترین، فصل تاریخ انسانیت است. در این رابطه مقام معظم رهبری (مدظله العالی) معتقد است، در مورد جامعه عصر ظهور و ویژگی های دولت مهدوی، به ما این پیام را می دهد که باید به عنوان مسلمان واقعی، در پی ایجاد تغییرات مثبت در جامعه باشیم. انتظار ظهور باید ما را به سمت تلاش برای تحقق عدالت و پیشرفت سوق دهد. در نهایت، ظهور امام مهدی (عجل الله له الفرج و سلام الله علیه) به عنوان وعده الهی، باید ما را به یک زندگی با امید و تلاش برای بهبود جامعه تشویق کند و به ما یادآوری کند که هر یک از ما مسئولیت داریم برای ساختن دنیایی بهتر و عادلانه تر. در همین راستا توجه به اهمیت موضوع پیشنهاد می شود که در این زمینه اقدامات فرهنگی صورت گیرد. برگزاری جلسات سخنرانی به مناسبت های مختلف با موضوع فلسفه عصر ظهور و تشویق و ترغیب افراد به مطالعه در این زمینه پیشنهادات تحقیق شامل پیشنهادات کاربردی و پژوهشی است:

پیشنهادهای کاربردی شامل: ۱- برگزاری کارگاه های آموزشی و دوره های ضمن خدمت با محوریت موضوع جامعه عصر ظهور از دیدگاه مقام معظم رهبری (مدظله العالی) به شکل مقدماتی و تکمیلی، در مقاطع سنی مختلف ۲- سیاست گذاری برای عملیاتی کردن تئوری های موضوع عصر ظهور در قالب اقدامات تربیتی با توجه به سخنان ارزشمند مقام معظم رهبری (مدظله

^۱. پایگاه اطلاع رسانی دفتر مقام معظم رهبری

العالی) ۳- استفاده از بیانات مقام معظم رهبری (مدظله العالی) در جهت، تولید محتوای آموزشی ۴- استفاده از رسانه ها با برنامه های مختلف آموزشی در قالب های مختلف فیلم و انیمیشن و نقد و بررسی موضوعات مربوط به جامعه عصر ظهور ۵- تعامل با نهادها و سازمان های دینی و پژوهشی مرتبط با موضوع عصر ظهور با تکیه بر سخنان مقام معظم رهبری (مدظله العالی) و... پیشنهادات پژوهشی شامل تحقیق و بررسی و تئوری پردازی با موضوع عصر ظهور، شفاف ساختن شخصیت امام مهدی (علیه السلام) در قالب پایان نامه، رساله تحصیلی و مقالات علمی، انتشار مجله های تخصصی، فیلم سازی و تئاتر، انیمیشن و آثار ادبی و هنری با موضوع آشنایی با جامعه عصر ظهور، پیشنهاد می شود.

فهرست منابع

*قرآن: مترجم الهی قمشه ای

*نهج البلاغه ترجمه محمد مهدی فولادوند

الف) کتاب ها

- ۱) خامنه ای، سید علی، کتاب انسان ۲۵۰ ساله، قم: مؤسسه ایمان جهادی (صهبا)، چاپ چهارم، ۱۳۸۷ ه.ش.
- ۲) دهخدا، علی اکبر، لغت نامه، تهران: ناشر انقلاب اسلامی، چاپ پنجم، ۱۳۷۱ ه.ش.
- ۳) رضوانی، علی اصغر، موعود شناسی، قم: انتشارات مسجد مقدس جمکران، چاپ اول، ۱۳۸۴ ه.ش.
- ۴) رجبی، ابوذر، تحلیل تطبیقی شاخصه های معنویت در عصر ظهور و عصر مدرن، قم: بنیاد فرهنگی حضرت مهدی موعود (عج) چاپ دوم، ۱۳۸۹ ه.ش.
- ۵) زارعی متین، حسن؛ شهبازی، مهدی، فرهنگ سازمانی و نقش جهان بینی و ارزشها در این فرهنگ، درسهایی از مکتب اسلام، چاپ ششم، ۱۳۹۴ ه.ش.
- ۶) عمید، حسن، فرهنگ لغت، تهران: انتشارات آگاه، چاپ هفتم، ۱۳۸۰ ه.ش.

- (۷) قُندوزی، سید سلیمان بن ابراهیم ، یَنَابِيعُ الْمَوَدَّةِ لِذَوِي الْقُرْبَى، ترجمه: محمد علی شاه محمدی، قم: انتشارات مسجد مقدس جمکران، چاپ هفتم، ۱۳۰۲ ه.ق.
- (۸) قزوینی، سید محمد کاظم، امام مهدی (عج) از ولادت تا ظهور، تهران: نشر آفاق، ۱۳۷۵ ه.ش.
- (۹) کورانی، علی، عصر ظهور، تهران: سازمان تبلیغات اسلامی، چاپ سوم، ۱۳۸۱ ه.ش.
- (۱۰) محمد بن حسن بن علی، عاملی، اثبات الهداة بالنصوص و المعجزات، ترجمه: محمد جواد غفاری، بی جا، تهران: طه، چاپ سوم، ۱۳۸۵ ه.ش.
- (۱۱) مکارم شیرازی، ناصر، حکومت جهانی مهدی (عجل الله تعالی)، قم: مدرسه الامام علی بن ابیطالب (ع)، ۱۳۷۵ ه.ش.
- (۱۲) معین، محمد، فرهنگ لغت، تهران: انتشارات سمین، چاپ اول، ۱۳۷۴ ه.ش.
- (۱۳) مجلسی، محمد باقر، بحار الأنوار الجامعة لدرر أخبار الأئمة الأطهار، ترجمه: سید محمد بن احمد حسین لاهیجانی، قم: دارالکتب الاسلامیه، بی تا.
- (۱۴) مقدسی شافعی سلمی، عقد الدرر فی اخبار المنتظر عجل الله فرجه الشریف، ترجمه: سلیمان عباسی ازهری، قم: مسجد مقدس جمکران، چاپ سوم، ۱۴۲۸ ه.ق.
- (۱۵) نعمانی، محمد بن ابراهیم، الغیبه، ترجمه: ب سید احمد فهری زنجانی بی جا، قم: صدرا، ۱۳۷۷ ه.ش.
- (۱۶) نیکزاده، علی، کلیات فلسفه تعلیم و تربیت، تهران: کیهان، چاپ اول، ۱۳۷۹ ه.ش.
- (۱۷) هاشمی شهیدی، سید اسدالله، ظهور حضرت مهدی (عجل الله فرجه) از دیدگاه اسلام و مذاهب و ملل جهان، قم: انتشارات مسجد جمکران، چاپ اول، ۱۳۸۴ ه.ش.
- (۱۸) یزدی حائری، علی بن زین العابدین، إلزامُ النَّاصِبِ فِي إِثْبَاتِ الْحُجَّةِ الْغَائِبِ (عج)، ترجمه: محمد جواد مرعشی نجفی، قم: انتشارات موعود، چاپ سوم، ۱۳۸۸ ه.ش.

(ب) نشریه

- (۱) پاک نیا، عبدالکریم، "برکات علمی و فرهنگی عصر ظهور" نشریه فرهنگ کوثر، شماره ۱۳۷، سال سوم، ۱۳۸۷ ه.ش.
- (۲) نظری منفرد، علی، "قصه انتظار امام مهدی از تولد تا رجعت"، نشریه جلوه کمال، شماره ۱۴، سال دوم، ۱۳۸۸ ه.ش.
- (۳) صادقی، مصطفی، "رویکرد عالمانه به مهدویت، در بیان رهبر معظم انقلاب اسلامی"، نشریه انقلاب اسلامی، شماره ۴۶، سال پنجم، ۱۳۷۸ ه.ش.
- (۴) کرمی، حمید رضا، "مهدویت در اندیشه مقام معظم رهبری (مدظله العالی)" نشریه مشرق موعود، شماره ۶۶، سال سوم، بهار ۱۴۰۲ ه.ش.
- (۵) مهدی پور، علی اکبر، "ویژگیهای عصر ظهور" نشریه موعود، شماره ۱۶، سال دوم، ۱۳۹۱ ه.ش.